

8. PŘEDNÁŠKA

System ve slovní zásobě – vrstvy slov

Motto:

„Můžeme se učit desateru jazyků, ale nejtajemnějšímu významu slova porozumíme jen ve své mateřštině, v ní také slyšíme nejkrásnější hlas lidské řeči.“

(Vítězslav Nezval)

Základní pojmy a termíny

slovní význam **systemový** a **textový**
jazykový systém a jazykové roviny
lexém, kolokace, **kontextový** význam – smysl

celospolečenská slovní zásoba, centrum a periferie slovní zásoby
jádro (= základní slovní fond) a proměnlivá část slovní zásoby

příznakové vrstvy slovní zásoby

System slovni zásoby

základní a okrajová slovni zásoba – vymezení:

- 1) historicky – základní slovni fond (charakterizovaný především stabilitou)
- 2) sociologicky – celospolečenská slovni zásoba
- 3) strukturálně – centrum a periferie

centrum = slova neodvozená, sémanticky základní, stylově **neutrální**, produktivní (původ a trvalost slov, struktura, význam, užívání)

podle užívání: slovni zásoba **aktivní** a **pasivní** (5x větší)

jazykové minimum

lexikální standard = soubor lexikálních prostředků obvykle užívaných v určité společnosti

Členění slovní zásoby		Vrstva	Příklad
Spisovná slovní zásoba	z hlediska stylistických příznaků	hovorová slova	<i>mobil</i>
		knižní slova	<i>záhy</i>
		termíny	<i>infinitiv</i>
		publicismy	<i>tunelovat</i>
		poetismy	<i>truchlivý</i>
	z hlediska časového	archaismy	<i>anžto</i>
		historismy	<i>čeledín</i>
		neologismy	<i>bionafta</i>
Nespisovná slovní zásoba	z hlediska zeměpisného	nářeční slova	<i>erteple</i>
		obecněčeská slova	<i>marod</i>
	z hlediska sociálního	slangismy	<i>svaták</i>
		argotismy	<i>loch</i>
		profesionalismy	<i>jipka</i>

Příznakové vrstvy spisovné a nespisovné slovní zásoby

Kdo je tady hejtman?

Po rozdělení České republiky do 14 krajů vznikla i funkce hejtmana, úředníka stojícího v čele kraje. I když se slovo *hejtman* může zdát nové, je to historismus, který se do jazyka vrátil v nových souvislostech. Hejtmani totiž existovali už v 16. století jako vojenští velitelé a ve 20. století (do roku 1945) jako správci okresů. Slova totiž někdy ráda putují z jedné vrstvy slovní zásoby do druhé, a tak kdo ví, zda se nám nevrátí třeba i rychtář či páni konšelé.

Příznaková slova

kur domácí

háv

papat

panelák

bábinka

bumerang

spisovatýlek

remcat

zesnout

lamželezo

propiska

odvětit

chorý

finišovat

vatra

prahnout

muzika

kmet

hustý

flaška

Literatura k 8. přednášce

Literatura základní

- *Příruční mluvnice češtiny*, s.92–95.
- *Nauka o slovní zásobě*, s. 13–20.
- *Česká lexikologie*, s. 22–24.

Literatura doporučená

- *Čeština – řeč a jazyk*, s. 77.
- *Mluvnice současné češtiny 1*, s. 76–77.
- Hradilová, D.: Funkční stratifikace češtiny z lexikologického hlediska. *Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc 2013, s. 95–104.